

Проблеми та перспективи розвитку національної економіки

performance of some enterprises and the development of economic security strategy given the scientific and technical aspects of the software. Considered statistics presented with short periodychnisttyu and give the opportunity to see the difference with previous years.

Keywords: oil, energy security, diversification, exports, imports, and energy independence.

Бойчук Н.Я.

ст. викладач ФММ НТУУ «КПІ»

ЕКОНОМІКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Дана стаття присвячена проблемам паливно-енергетичного комплексу України та ефективності управління з метою забезпечення енергетичної безпеки держави.

В дослідженні розглянуті можливі причини, що привели паливно-енергетичний комплекс України до сучасного стану, оцінка ступеня їх впливу на рівень ефективності ПЕК і обґрунтування напрямів його розвитку, реалізація яких гарантує високу ресурсну забезпеченість енергетичної безпеки країни та економіко-організаційні питання державного регулювання.

Ключові слова: паливно-енергетичний комплекс, паливоємне виробництво, енергетична безпека, енергозберігаюча політика, інвестиційно-інноваційні питання, державний механізм управління, ресурсна забезпеченість енергетичної системи, розвідка і видобуток горючих корисних копалин, збагачення, диверсифікація, економне використання палива, енергетичне джерело.

Вступ. Паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) – одна з найважливіших структурних складових економіки України, ключовий фактор забезпечення життєдіяльності держави. Паливно-енергетичний комплекс складається з підприємств, що спеціалізуються на розвідці, видобутку, збагаченні, переробці та споживанні твердого, рідкого і газоподібного палива, виробництві, передачі та використанні електроенергії і тепла. До складу підприємств ПЕКу входять шахти по видобутку вугілля, нафтові та газові свердловини, електростанції, лінії електропередач. ПЕК створює передумови для розвитку паливоємних виробництв і є базою для створення промислових комплексів, у тому числі не тільки електроенергетичних, нафтохімічних, вуглехімічних, газопромислових, але й металургійних, лісохімічних, хімічних тощо. Паливо використовується не тільки в енергетиці для отримання електричної та теплової енергії, а й є сировиною для одержання інших різноманітних продуктів споживання.

Забезпечення енергетичної безпеки України багато в чому залежить від ефективного управління паливно-енергетичним комплексом. Відродження паливно-енергетичного комплексу країни є важливим питанням політики нашої держави при формуванні нової системи ресурсного забезпечення енергетики країни з мінімізацією поставок палива з інших країн. Активізація процесів забезпечення власними енергоресурсами сприяє не тільки енергобезпеці й енергоефективності країни, а й енергозбереженню та екологічній гармонізації розвитку суспільного виробництва, що обумовлює актуальність дослідження окреслених питань, проблем і перспектив відродження паливно-енергетичного комплексу України.

Постановка задачі. Формування реальних паливно-енергетичних балансів на рівні галузей, регіонів, держави, оптимізація енергозберігаючої політики та економіко-організаційні питання розвитку паливно-енергетичного комплексу України, розглядалися в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених: Б.З. Піріашвілі, Б.П. Чирківа, І.К. Чукаєвої, Л.О. Мелентьєва, А.І. Юфи та ін. [1 - 4]. В нашій країні завжди актуальною та важливою є проблема розвитку паливно-енергетичного комплексу, забезпечення енергетичної безпеки країни. Аналіз праць свідчить, що удосконалення організаційно-економічного механізму управління енергетичними ресурсами та забезпечення енергетичної безпеки України, виявлення передумов відродження паливно-енергетичного комплексу країни й обґрунтування напрямів його розвитку є нагальною потребою сьогодення. Метою статті є аналіз основних положень програми «Енергетична стратегія України на період до 2030 року», нинішнього стану паливно-енергетичного комплексу України та оцінка перспектив його відродження.

Результати дослідження. В даному дослідженні виявляються причини, що привели паливно-енергетичний комплекс (далі ПЕК) України до нинішнього стану, оцінка ступеня їх впливу на ефективність ПЕК і обґрунтування напрямів його подальшого розвитку, реалізація яких гарантує високу ресурсну забезпеченість енергетичної безпеки країни. На сьогоднішній день паливно-енергетичний комплекс країни включає атомну і вугільну промисловість, газовий та нафтовий сектори, засоби транзиту енергоносіїв, підприємства, які генерують електричну енергію - ТЕС, АЕС, ТЕЦ. За роки незалежності України склалася наступна структура споживання первинної енергії: природного газу - 41%, вугілля - 19%, нафти - 19%, урану - 17%, інших поновлюваних джерел - 4%. Аналізуючи тенденції розвитку світової енергетики, можна відмітити наступне: в структурі світових запасів органічного палива на газ припадає 15%, на нафту - 18%, на вугілля - 67%. В Україні ці показники складають відповідно 2,6; 2,0; та 95,4% [5]. Аналізуючи ці показники, можна помітити, що вугілля займає найбільш значуще місце серед органічного палива. Його запасів в Україні вистачить на 400 років. Тобто, у найближчий час і на подальшу перспективу головною складовою ПЕК залишатиметься вугілля, яке Україна має в достатніх для практично повного забезпечення потреб національного господарства обсягах.

Оцінюючи результати аналізу розвитку паливно-енергетичного комплексу стає зрозуміло, що для України необхідно:

- створювати привабливі умови для розвитку підприємств вугільної галузі: відроджувати взаємозв'язки, знаходити взаємодію та взаєморозуміння між центральними органами влади та виробниками палива і енергії, фінансово підтримувати галузь для вирішення інвестиційних, інноваційних та соціальних питань, контроль (хоча б частковий) з боку держави;

- приватизувати діючі підприємства вугільної галузі та створити нові великі господарюючі суб'єкти, які будуть займатися розвідкою, видобутком, збагаченням, диверсифікацією та використанням горючих корисних копалин;

Використовуючи організаційно-економічний механізм, держава повинна підтримувати відродження вугільної галузі залежно від рівня забезпеченості фінансами кожного конкретного підприємства, здійснювати випереджальні дії по розвитку галузей народного господарства, пов'язаних з вугільною промисловістю як енергетичним джерелом та законодавчо регулювати розвиток ресурсного забезпечення енергетичної безпеки країни на найближчі десятиріччя.

В організаційно-економічному механізмі розвитку ПЕК організаційною ланкою є: розвідка запасів потенційних горючих корисних копалин, видобуток, збагачення та використання палива й енергії (енергетичний ланцюжок), використовуючи спеціалізацію, комбінування, розміщення, розподіл та кооперацію праці великих господарюючих суб'єктів.

Економічною ланкою механізму є: сукупність виробничих відносин, взаємозв'язків і взаємодовіри між державою, її центральними органами й виробниками палива та енергії на основі вдосконаленого законодавства, спрямованого на створення взаємної зацікавленості сторін, які беруть участь в одержанні очікуваного прибутку (виробниками) і зміцненні ресурсного забезпечення енергетичної безпеки (держави).

Розвитку економіки країни в цілому та підвищення енергетичної безпеки України сприятиме реалізація в повному обсязі «Економічної стратегії України на період до 2030 року»: «До 2030 року передбачається збільшення обсягу виробництва ВВП майже в 3 рази, а споживання первинних енергоресурсів – тільки на 47,5%. З них: споживання електроенергії збільшиться в 2,2 раза і перевищить, за прогнозними даними, 395,1 млрд кВт*год, експортні можливості зростуть до 25 млрд кВт*год; споживання вугілля збільшиться до 130,3 млн т; споживання природного газу зменшиться на 36% - до 49,5 млрд м³; споживання нафти для внутрішніх потреб збільшиться на третину - до 23,8 млн т» [6, с.1]. Це дозволить знизити енергоємність ВВП, який на даний момент має найвищий показник у світі та складає 0,5 кг умовного палива на 1 грн, до 0,24 кг умовного палива на 1 грн в 2030 році.

Аналізуючи прийняту в країні програму «Енергетична стратегія України на період до 2030 року» [7], можна зробити висновок, що в ній мало уваги приділяється потенційним можливостям підвищення рівня ресурсної

забезпеченості енергетичної безпеки країни, відсутні конкретні пропозиції щодо вдосконалення державного механізму управління ресурсною забезпеченістю енергетичної безпеки країни, який би ґрунтувався на результатах співпраці та взаємодії центральних органів влади і підприємницьких структур. Відсутня конкретна стратегія щодо фінансування при реалізації запропонованих рекомендацій. Не враховано те, що підвищити енергетичну безпеку країни без залучення іноземних енергоресурсів можливо, використовуючи при цьому дані про розвідані запаси корисних горючих копалин, зокрема вугілля, та науково обґрунтовані та сучасні технології видобутку, збагачення, переробки. В даній стратегії передбачено постійно зростаючий імпорт вугілля, що досягне 2030 році 14,6 млн т на рік.

Подальші результати аналізу важливого стратегічного документу демонструють, що в ньому не пов'язані між собою будівництво та введення в дію нових шахт та виведення з експлуатації безперспективних та збиткових шахт, які працюють на зношеному обладнанні. Будівництво нових вугільних підприємств повинно випереджати виведення з дії старих і нерентабельних шахт. Це повинно відбуватися задля стабільного життя суспільства, з метою попередження негативних економічних та соціальних наслідків. В умовах зростаючого обсягу видобутку кам'яного вугілля, дефіциту та постійно зростаючих цін на інші енергоресурси, такі як природний газ та нафта, не акцентована увага на можливості диверсифікації палива як способі вирішення питання заміни пального. Також в цьому документі є необхідність більш детального висвітлення питання реструктуризації вугільних підприємств, приватизації та об'єднання у великі виробничо-фінансові групи різних форм управління (державної, приватної, змішаної).

Детальне вивчення та аналіз основних положень програми «Енергетична стратегія України на період до 2030 року» та нинішнього стану паливно-енергетичного комплексу дає можливість визначити передумови відродження ПЕК країни, використання яких здатне забезпечити високий рівень енергетичної безпеки держави без залучення іноземних енергоресурсів та при правильному використанні власних. До цих передумов можна віднести:

- основою для повної зміни структури споживання органічного палива, де першочергове значення має використання кам'яного вугілля, потім атомна енергетика, нафтовий комплекс, газовий комплекс, гідроресурси та інші джерела енергії є наявність в Україні розвіданих запасів власних горючих корисних копалин, достатніх для цілкового забезпечення нашої країни енергетичними ресурсами;

- цілковита свобода підприємництву, зацікавленість підприємств в отриманні очікуваних результатів виробничо-господарської діяльності, активізація діяльності всіх учасників процесу розвідки, видобутку, збагачення, диверсифікації та використання енергетичних ресурсів, становлення ринкових відносин;

– значний резерв енергозбереження практично у всіх видобувних галузях; наявність висококваліфікованого персоналу з метою дослідження, видобутку горючих корисних копалин, їх збагачення, а також, використовуючи нові технологічні процеси, отримання з них інших видів енергетичних ресурсів (рідких і газоподібних) для покриття або зменшення дефіциту природного газу та нафти в країні;

– для підвищення енергетичної безпеки держави та рівня забезпеченості енергетичними ресурсами, для розвитку плідної співпраці та створення тісних взаємозв'язків, а також взаємодії керівників органів влади всіх рівнів та працівників сфери паливно-енергетичного комплексу, необхідно: забезпечення економічної самостійності та державного суверенітету України, удосконалення політики в сферах освіти, науки та культури, соціального захисту, праці і зайнятості населення, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування, розробка та здійснення загальнодержавних програм розвитку економіки, науки, техніки, підвищення соціального і культурного рівня життя України, забезпечення рівних умов розвитку всіх форм власності, здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону, здійснення відповідних заходів щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки країни [8, с. 37].

На даний момент часу виникла нагальна потреба у реструктуризації вугільної промисловості. Це необхідно задля того, щоб відмовитись від постачань та споживання зарубіжних енергоресурсів, підвищення рівня ресурсної забезпеченості енергетичної системи України. За допомогою інноваційно-інвестиційного підходу до розвитку вугільної галузі, вдосконаленого державного законодавства та організаційно-економічного механізму управління ресурсним забезпеченням енергетичної безпеки країни, можливо вирішити дві основні проблеми. Суть підходу полягає в створенні державою відповідних законодавчих умов для активізації залучення інвестицій, які будуть використовуватися для реалізації інноваційних процесів, та які гарантують, що при будь-якій економічній ситуації у країні, вони будуть не тільки зберігатися та примножуватися, але й за їх рахунок буде збільшуватись прибуток підприємств галузі.

За допомогою кращого та повнішого використання вітчизняних розвіданих горючих корисних копалин, застосування нових технологічних процесів видобутку палива, модернізації та технічного переозброєння вугільних підприємств, будівництва нових шахт є можливість повністю забезпечити потребу національного господарства країни власними енергетичними ресурсами та створити нові робочі місця. Це є першою та найактуальнішою проблемою сьогодення, яку можливо вирішити за допомогою організаційно-економічного механізму.

Існує інша проблема, яка має місце на великих об'єднаннях вугільної галузі, та яка вирішується за рахунок державних коштів. У вугільній галузі є багато підприємств, які на сьогоднішній день вважаються безперспективними, мають морально та фізично зношену та застарілу техніку

і технологію, низьку потужність пластів, зношений шахтний фонд, низьку якість вугілля і його високу собівартість та є малопотужними, через що поступово виводяться з експлуатації. Це проблема зайнятості працівників, які працюють на цих шахтах. Вона виникає у контексті забезпечення країни власними енергетичними ресурсами для забезпечення енергетичної безпеки держави та полягає у збільшенні обсягу видобутку вугілля, зниження його собівартості і зростання прибутку.

Висновки. Аналізуючи основні положення програми «Енергетична стратегія України на період до 2030 року», можна відмітити наступні шляхи її подальшого вдосконалення. По-перше, існує необхідність розробки і реалізації рекомендацій стосовно розвитку взаємозв'язків всіх зацікавлених осіб (держави, підприємств, робітників вугільної галузі) в розширеному використанні вітчизняних енергоресурсів для підвищення рівня енергетичної безпеки країни. По-друге, удосконалення пропозицій щодо активізації розвідки і видобутку вітчизняних горючих корисних копалин, їх збагачення, диверсифікації і повного використання отриманого палива та відмова від використання зарубіжних енергетичних ресурсів. Визначення напрямів підвищення потенційних можливостей енергетичних ресурсів, інструментів та дійових механізмів повинні мати першочергове значення при подальших дослідженнях цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Піріашвілі Б.З., Чирків Б.П., Чукаєва І.К. Перспективний паливно-енергетич-ний баланс - основа формування енергетичної стратегії України до 2030 року. - К.: Наук. Думка, - 2002. - 240 с.
2. Мелентьев Л.А. Оптимизация развития и управления больших систем энер-гетики: Учеб. пособие. - М.: Высш. шк., 1982. - 319 с.
3. Чукаєва І.К. Формування ефективних пропорцій паливно-енергетичного балансу на перспективу як база енергетичної стратегії України // Економіка и право. - 2004. - №1. - С. 97 - 101.
4. Юфа А.И. Динамические модели оптимизации энергосберегающей политики с учетом межотраслевого баланса региона // Проблемы энергосбережения. - 1990. - Вып. 3. - С. 8 - 12.
5. Еременко А., Плачков И.: «Главная задача Минтопэнерго - стабильное обес-печение потребителей энергоносителями и электроэнергией» // Зеркало недели. - 14 мая 2010 г. - № 18 (546). - С. 8 - 9.
6. Представление общественности энергетической стратегии Украины на период до 2030 г.: Департамент Коммуникаций власти и общественности Секретариата Кабинета Министров Украины. - Киев, 22 марта 2010 г. - 2 с.
7. Энергетическая стратегия Украины на период до 2030 года: затв. Розпоряд-женням Кабінету Міністрів України від 15.03.2010 р. № 145-р // <http://zakon.rada.gov.ua/>
8. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. - Київ: Українська правнича фундація, видавництво «Право», 1996. - 55 с.

Бойчук Н.Я.

ст. преподаватель ФММ НТУУ «КПИ»

ЭКОНОМИКО – ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ ТОПЛИВО-ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА УКРАИНЫ

Статья посвящена проблемам топливо-энергетического комплекса Украины, эффективности управления с целью обеспечения энергетической безопасности государства.

В исследовании рассмотрены возможные причины, которые привели топливо-энергетический комплекс Украины до нынешнего состояния, оценка степени их влияния на уровень эффективности ТЭК и обоснование направлений его развития, реализация которых гарантирует высокое ресурсное обеспечение энергетической безопасности страны и экономико-организационные вопросы государственного регулирования.

Ключевые слова: топливо-энергетический комплекс, топливоемкое производство, энергетическая безопасность, энергосберегающая политика, инвестиционн-инновационные вопросы, государственный механизм управления, ресурсное обеспечение энергетической системы, разведка и добыча полезных ископаемых, обогащение, диверсификация, экономное использование топлива, энергетический источник.

Boychuk N.YA.

art. FMM teacher KPI

EKONOMIKO ORGANIZATIONAL MECHANISM OF DEVELOPMENT OF FUEL AND ENERGY COMPLEX OF UKRAINE

This article is devoted the problems of fuel and energy complex of Ukraine and efficiency of management with the purpose of providing of power safety of the state. Possible reasons which brought a fuel and energy complex over of Ukraine to the modern state are considered in research, estimation of degree of their influence on the level of efficiency of PEK ground of directions of his development, realization of which guarantees high resource material well-being of power safety of country and ekonomiko organizational question state adjusting

Keywords: fuel and energy complex, palivoemne production, power safety, energykeeping policy, investment-innovative question, state mechanism of management, resource material well-being of the power system, secret service and booty of combustible minerals, enriching, diversification, economy use of fuel, power source.

Гречко А.В.

к.е.н., доцент ФММ НТУУ «КПІ»

РОЛЬ ІНСТИТУЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена дослідженню ролі інституційного середовища у розвитку національної економіки. Автором проведено комплексний аналіз впливу інституційних обмежень (формальних і неформальних) на економічну поведінку суб'єктів господарювання, встановлено, що роль держави в ринковій економіці орієнтована на неформальні правила, навіть за умов створення ґрунтовної бази формальних правил, автором наведено моделі західної та східної держави і виявлено, що Україна в більшій мірі тяжіє до східної моделі. В статті застосовано методологію інституційної економічної теорії для аналізу тенденцій розвитку економіки України та на основі даного дослідження доведено, що національній економіці бракує офіційних структур і засобів необхідних для виконання угод на яких будуються ефективні ринки.

Ключові слова: інституційне середовище, національна економіка, модель держави, формальні та неформальні правила, трансакційні витрати.

Вступ. Якість інституційного середовища має критичне значення для економічного розвитку. Рівень розвитку інституційного середовища визначається ефективністю захисту прав власності, якістю судової системи і її незалежністю, роботою бюрократичного апарату та глибиною фінансових ринків. Інституційне середовище складається з ряду інституційних обмежень, до яких відносяться формальні і неформальні інститути, що регламентують економічну поведінку в національній економіці. Якщо інституційне середовище має низький рівень розвитку, то це призводить до виникнення інституційного вакууму, що в свою чергу супроводжується розвитком опортуністичної поведінки і підвищує трансакційні витрати, що змушує інституціональне середовище до реакції у відповідь у вигляді формування неформальних інститутів з власними формами захисту. Саме таке інституційне середовище характерне для економіки України – йому притаманна перевага неформальних правил над формальними, що в свою чергу значно викривлює всі існуючі економічні процеси. Саме тому дане питання викликає значний інтерес як серед науковців, так і серед практиків економічної діяльності і є надзвичайно актуальним.

Дослідженням розвитку інституційного середовища займався ряд провідних вчених (представників інституційної економічної теорії), серед яких представники «старого» інституціоналізму: А. А. Аузан, А. Дж. Тойнбі, К. А. Вітфогель, Г. Мюрдаль, Е. де Сото, Дж. К. Гелбрейт, Т. Веблен, Дж. Коммонс та представники «нового» інституціоналізму: Р. Коуз, О. Уільмсон, Д. Норт, Д. Ходжсон, А. Алчіан, К. Менгер, Г. Демсец та інші. Однак, дане